

Plaatsingslijst van het archief van Victor Bogomolez (1936-1940)

(S/1995/158)

Michel Vermote

INLEIDING

Victor W. Bogomolez werd in 1898 geboren in Kiev. Hij was van adellijke afkomst. Zijn neef A.A. Bogomolez (1881-1946) verwierf bekendheid als fysioloog en voorzitter van de Oekraïense Academie voor Wetenschappen. Victor Bogomolez studeerde medische wetenschappen aan de universiteit van Kiev, studies die afgebroken werden door de burgeroorlog (1918-1920). Daarin engageerde hij zich aan de zijde van de contrarevolutionaire generaal Denikin bij de inlichtings- en spionageafdeling. Bij de overwinning van de bolsjewieken in 1920 vluchtte hij samen met de resten van het Witte Leger naar Constantinopel (nu Istanbul). Daar ging hij werken voor de inlichtingendiensten van verschillende landen. Aanvankelijk werd hij geëngageerd door de Engelsen. Vanaf 1922 nam hij een leidinggevende functie op in de Roemeense spionagedienst. In 1931 werkte hij opnieuw voor Groot-Brittannië, toen in Warschau van waaruit hij agenten naar de Sovjet-Unie stuurde. In die periode nam hij de Britse nationaliteit aan. Van 1933 tot 1939 werkte hij weer in dienst van Boekarest, als verantwoordelijke voor de informatie over Roemeense emigranten – waaronder de voormalige regeringsfunctionarissen – die zich in Frankrijk, Zwitserland en andere West-Europese landen hadden gevestigd. Van 1939 tot 1943 ten slotte werkte hij in dienst van de Poolse regering in Londen.

Van het archief van Bogomolez werden 108 dossiers teruggevonden in het Centrum voor de Bewaring van Historisch-Documentaire Collecties in Moskou, het voormalige Speciaal Staatsarchief van de Sovjet-Unie waar de archivalische oorlogsbuit van het Rode Leger na de Tweede Wereldoorlog een onderkomen vond. De inlichtingenverslagen getuigen van zijn activiteiten als agent voor verschillende Europese landen. Het overgrote deel (90 mappen) van het materiaal betreft zijn opdrachten voor de Roemeense inlichtingsdienst, namelijk de observatie van de Roemeense oppositie in het buitenland. Maar ook over andere onderwerpen vinden we – niet systematisch – informatie terug. In een aantal verslagen behandelt hij de trotskistische en communistische beweging op het einde van de jaren 1930. Het betreft de activiteiten van de Komintern en de werking in diverse landen, waaronder België, dat in die periode als een belangrijke schakel gezien werd van het apparaat van de communistische internationale. Bevestiging van die visie vinden we bij Bogomolez terug: ‘Etant donné les difficultés que représente la Suisse pour un travail vers l’Espagne, la liaison se fait de plus en plus a travers la Belgique.’¹ Ook de aanwezigheid van de zetel van de Tweede Internationale in ons land bezorgde België een bijzondere positie in de strategie van de Komintern.² Bogomolez zag België ook als de spil van de trotskistische beweging: ‘Le centre européen (secretariat international) se trouve en Suisse, mais la véritable base de travail est en Belgique.’³ De informatieve waarde van een archiefdocument wordt mede bepaald door de context waarin het zich bevindt. Achtergrondinformatie over de totstandkoming van archief is ook essentieel voor een goed begrip van de gegevens die erin vervat zijn. In het geval van de verslagen van Bogomolez is er in dit verband een probleem omdat er onduidelijkheid is over de opdrachtgever. Voor wie redigeerde Bogomolez zijn inlichtingsrapporten over het trotskisme en het communisme? Officieel werkte hij volgens onze gegevens in die periode voor de Roemeense (tot 1939) en Poolse inlichtingendiensten. Het lijkt ons niet onmogelijk dat hij toen ook informatie doorstuurde naar andere opdrachtgevers. In zijn dossiers vinden we een aantal onrechtstreekse verwijzingen terug in de richting van de Franse Sureté.⁴ De verslagen leveren een veelheid

¹ 221/20: verslag over de activiteiten van de communistische partij van België, juni 1937.

² 221/27: verslag over de activiteiten van de communistische partij van België, juli 1937.

³ 221/53: verslag over de activiteiten van trotskistische organisaties in verschillende landen, juni 1937.

⁴ 221/35: nota betreffende de geschiedenis van de communistische partij van Joegoslavië (1936-38), Parijs, mei 1938. Met in annex een ‘Frans’ georiënteerde vragenlijst voor verder onderzoek. De bundel met verslagen over de Duitse communistische partij (221/36-44) vermeldt: ‘Ministère de l’Intérieur – Sureté Nationale’. Uitsluitel

aan feiten, zowel met betrekking tot de communistische beweging, waarover al heel wat gepubliceerd werd, als in verband met de trotskistische organisaties. Maar het is dus voorzichtig omspringen met die vele 'nieuwe' gegevens. Een algemene opmerking in verband met dergelijke rapporten van inlichtingendiensten gaat ook op voor de hierna beschreven documenten van Bogomolez: ze geven vaak evenveel informatie over het interne functioneren van de inlichtingendiensten zelf als over het behandelde onderwerp. Het feit dat we geen uitsluitel hebben over de bestemming van de rapporten vormt hier dus een ernstige handicap. Uit het archief van Bogomolez konden we een selectie van voor ons relevante stukken laten reproduceren (door middel van fotokopie of microfilm). Daaruit werd een uniforme reeks rapporten op papier samengesteld, die hierna beschreven wordt. De originele microfilmopname blijft ter beschikking van de geïnteresseerde lezer via de referenties die binnenin de archiefhemdjes werden aangebracht. Het archief telt 60 nummers, opgeborgen in 1 archiefdoos. Verder is er ook een microfilm en 58 microfiches. Het archief bestrijkt de periode 1936-1940 en is raadpleegbaar mits toestemming van de verantwoordelijke archivaris.

over het eventueel engagement van Bogomolez tegenover de Franse staatsveiligheid is op basis van de thans beschikbare gegevens onmogelijk. Het Speciaal Staatsarchief, dat de Bogomolez-papieren als afzonderlijk 'fonds' inventariseerde, nam na de oorlog zowel de archieven van de Roemeense Siguarante als die van de Franse Sureté in haar bestanden op (cf. Grimsted, *The Fate of Ukrainian Cultural Treasures During World War II: The Plunder of Archives, Libraries, and Museums under the Third Reich*. In: *Jahrbücher für Geschichte Osteuropas*, 39/1 (Winter 1991): pp.72-79).

PLAATSINGSLIJST

- 1 Verslag betreffende Komintern: activiteiten in Luxemburg, België, Frankrijk en Engeland.
14 februari 1939 1 omslag
- 2 Verslag betreffende Komintern: verbindingsagenten.
5 juli 1938
- 3 Verslag betreffende Komintern: streven naar eenheidsfront met de Socialistische Internationale.
Z.d. 1 omslag
- 4 Verslag betreffende Komintern: Scandinavisch Bureau.
(1938) 1 omslag
- 5 Verslag betreffende Komintern: Scandinavisch Bureau.
mei 1938 1 omslag
- 6 Verslag betreffende activiteiten van de communistische beweging in Latijns-Amerika, Japan en China.
10 februari 1939 1 omslag
- 7 Verslag betreffende activiteiten van de communistische beweging in Latijns-Amerika en de Verenigde Staten, met in annex een overzicht van de activiteiten van Duitse agenten in het buitenland.
11 februari 1939 1 omslag
- 8 Verslag betreffende Komintern: activiteiten in diverse Europese landen.
12 oktober 1938 1 omslag
- 9 Verslag betreffende activiteiten van de “Vrienden van de USSR” in 1935.
(1936) 1 omslag
- 10 Verslag betreffende Komintern: situatie naar aanleiding van de gebeurtenissen in Oostenrijk en Spanje.
15 maart 1938 1 omslag
- 11 Verslag betreffende de toestand van de communistische partij van Frankrijk in 1939.
(1940) 1 omslag
- 12 Verslag betreffende actie en stellingnames van de “Internationaler Sozialistischer Kampfbund”.
(1936) 1 omslag
- 13 Verslag betreffende activiteiten van de Komintern in Zwitserland.
(1936) 1 omslag
- 14 Verslag betreffende activiteiten van de Komintern in Zwitserland.
1937 1 omslag

15	Verslag betreffende activiteiten van de Komintern in Zwitserland.
1937	1 omslag
16	Verslag betreffende Komintern: organisaties in Duitsland, Oostenrijk, Hongarije, Polen en Tsjecho-Slowakije.
(1936)	1 omslag
17	Verslag betreffende Komintern: schema van de organisatie in Europa.
Z.d.	1 omslag
18	Verslag betreffende toestand van de communistische partij van Japan.
Z.d.	1 omslag
19	Verslag betreffende toestand van de communistische partij in Polen (en het westelijk deel van Oekraïne en Wit-Rusland).
Z.d.	1 omslag
20	Verslag betreffende activiteiten van de communistische partij van België.
(juni 1937)	1 omslag
21	Verslag betreffende activiteiten van de communistische partij van België.
(april 1937)	1 omslag
22	Verslag betreffende activiteiten van de communistische partij van België.
(november 1936)	1 omslag
23	Verslag betreffende activiteiten van de communistische partij van België.
(februari 1937)	1 omslag
24	Verslag betreffende activiteiten van de communistische partij van België.
(december 1936)	1 omslag
25	Verslag betreffende activiteiten van de communistische partij van België.
(september 1937)	1 omslag
26	Verslag betreffende activiteiten van de communistische partij van België.
(augustus 1937)	1 omslag
27	Verslag betreffende activiteiten van de communistische partij van België.
(juli 1937)	1 omslag
28	Verslag betreffende stakingsactiviteit in de Verenigde Staten.
(1936)	1 omslag
29	Verslag betreffende activiteiten van de communistische partij van de Verenigde Staten, met korte vermelding van de werking in Canada en Argentinië.
1 juli 1938	1 omslag

30	Verslag betreffende toestand van de communistische beweging in de Verenigde Staten
7 februari 1939	1 omslag
31	Verslag betreffende activiteiten van de communistische partij van de Verenigde Staten
18 oktober 1938	1 omslag
32	Verslag betreffende activiteiten van de communistische partij van de Verenigde Staten, met korte vermelding van de werking in Brazilië en Chili.
29 augustus 1938	1 omslag
33	Verslag betreffende activiteiten van de communistische partij van de Verenigde Staten
Z.d.	1 omslag
34	Verslag betreffende betreffende activiteiten van de Komintern in Joegoslavië.
(maart 1937)	1 omslag
35	Nota betreffende de geschiedenis van de communistische partij van Joegoslavië
(1936-38).
mei 1938	1 omslag
36	Verslag betreffende de toestand van de Duitse communistische partij in ballingschap, activiteiten van de communistische beweging in Duitsland.
23 januari 1938	balling-
1 omslag
37	Verslag betreffende de toestand van de Duitse communistische partij in ballingschap, activiteiten van de communistische beweging in Duitsland.
20 februari 1939	1 omslag
38	Verslag betreffende de toestand van de Duitse communistische partij in ballingschap, activiteiten van de communistische beweging in Duitsland.
12 maart 1938	1 omslag
39	Verslag betreffende de toestand van de Duitse communistische partij in ballingschap, activiteiten van de communistische beweging in Duitsland.
20 april 1938	1 omslag
40	Verslag betreffende toestand van de Duitse communistische partij in ballingschap, activiteiten van de communistische beweging in Duitsland.
5 mei 1938	balling-
1 omslag
41	Verslag betreffend toestand van de Duitse communistische partij in ballingschap, activiteiten van de communistische beweging in Duitsland.
3 juni 1938	bal-
1 omslag
42	Verslag betreffende toestand van de Duitse communistische partij in ballingschap, activiteiten van de communistische beweging in Duitsland.
29 juni 1938	bal-
1 omslag
43	Verslag betreffende toestand van de Duitse communistische partij in ballingschap, activiteiten van de communistische beweging in Duitsland.
17 augustus 1938	1 omslag

44	Verslag betreffende toestand van de Duitse communistische partij in balling-
schap, activiteiten van de communistische beweging in Duitsland.
5 september 1938	1 omslag
45	Verslag betreffende oprichting van de Vierde Internationale.
maart 1939	1 omslag
46	Verslag betreffende ideologische grondslagen en actieplan van de Vierde
Internationale.
april 1938	1 omslag
47	Verslagen betreffende activiteiten van trotskistische organisaties in België, Nederland,
Frankrijk en Tsjecho-Slowakije. Informatie over Lewis (VSA).
Z.d.	1 omslag
48	Verslag betreffende toestand van de trotskistische beweging in België, activiteiten van
de socialistische en communistische partijen van België.
(december 1936)	1 omslag
49	Verslag betreffende activiteiten van trotskistische organisaties in diverse landen: Oos-
tenrijk, Tsjecho-Slowakije, Roemenië, Joegoslavië, België, Nederland, Frankrijk,
Engeland, Verenigde Staten, China en Japan.
29 november 1937	1 omslag
50	Verslag betreffende activiteiten van trotskistische organisaties en hun strijd tegen de
Komintern in diverse landen: Spanje, Verenigde Staten, Noorwegen, Denemarken,
Roemenië, Frankrijk (Duitse emigranten), Algerije, Indochina, België en Oostenrijk.
(oktober 1937)	1 omslag
51	Verslag betreffende activiteiten van trotskistische organisaties in diverse landen: Bel-
gië, Nederland, Frankrijk, Duitsland, Engeland, Noorwegen, Denemarken, Zweden,
Roemenië, Joegoslavië en de Verenigde Staten.
(juli 1937)	1 omslag
52	Verslag betreffende activiteiten van trotskistische organisaties in verschillende landen:
Tsjecho-Slowakije, België, Zwitserland, Verenigde Staten, Frankrijk en Mexico.
(augustus 1938)	1 omslag
53	Verslag betreffende activiteiten van trotskistische organisaties in diverse landen: Bel-
gië, Frankrijk, Indo-China, Algerije, Nederland, Italië, Noorwegen, Zweden,
Tsjecho-Slowakije en Brazilië.
(juni 1937)	1 omslag
54	Verslag betreffende activiteiten van trotskistische organisaties en aanverwante groepen
in diverse landen: Verenigde Staten, Mexico, Tsjecho-Slowakije, Zwitserland,
België en Duitsland.
8 juli 1938	1 omslag

- 55 Verslag betreffende activiteiten van trotskistische organisaties in diverse landen: België, Zwitserland, Palestina, Tsjecho-Slowakije, Frankrijk (internationaal secretariaat) en Tunesië.
27 mei 1938 1 omslag
- 56 Verslag betreffende activiteiten van trotskistische organisaties: conferentie van Amsterdam (januari 1937).
(januari 1937) 1 omslag
- 57 Verslag betreffende activiteiten van trotskistische organisaties in diverse landen: Verenigde Staten, Tsjecho-Slowakije, Oostenrijk, Mexico, België, Frankrijk en Algerije.
21 april 1938 1 omslag
- 58 Verslag betreffende activiteiten van trotskistische en aanverwante anti-stalinistische organisaties in diverse landen: Engeland, Frankrijk, Verenigde Staten, Brazilië, Peru, Palestina en België.
3 februari 1939 1 omslag
- 59 Verslag betreffende activiteiten van trotskistische organisaties in Zwitserland (voorbereiding van internationale conferenties), België en Frankrijk.
25 februari 1938 1 omslag
- 60 Verslag betreffende activiteiten van trotskistische organisaties in diverse landen: Frankrijk (internationaal secretariaat en Duitse emigranten), België, Nederland en de Verenigde Staten.
27 januari 1938 1 omslag